

УДК 141.7

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.47.19>

ІДЕЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВИНЯТКОВОСТІ В РОСІЙСЬКОМУ СЛОВ'ЯНОФІЛЬСТВІ

Уляна Хамар

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра історії філософії
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

Актуальність проблеми зумовлена тим, що розуміння світогляду людини чи етнічної спільноти (в розвинутих культурах основою світогляду є свідомо розроблені філософські вчення) є підставою для прогнозування вчинків цієї людини (чи спільноти). Якщо світогляд містить компоненти ідеї винятковості носія цього світогляду, то це детермінує великий ризик експансивної поведінки такого суб'єкта. Оскільки, крім зазначеного, одним з глобальних викликів першої третини XXI століття стала російсько-українська війна, то метою дослідження стало здобуття відповіді на питання: чи філософське вчення слов'янофілів поєднане з ідеєю російської національної винятковості? Для отримання відповіді на це питання, треба виконати такі завдання: 1) сформулювати робочу дефініцію поняття «національна винятковість» і 2) проаналізувати праці слов'янофілів на предмет наявності в них подібних ідей. Вибір методів дослідження зумовлений видом знань, які прагнуть отримати. Для досягнення сформульованої мети дослідження виконано такі пізнавальні дії: 1) проаналізовано існуючі дефініції національної винятковості і прийнято робочу дефініцію цього поняття (виконано операції аналізу та формулювання дефініцій); 2) проаналізовано досліджувані праці на предмет наявності в них ідей, які підпадають під прийняту дефініцію національної винятковості (виконано операції аналізу і порівняння). Унаслідок виконання дослідження отримано такі основні результати: 1) робочою дефініцією національної винятковості прийнято обґрунтування переваги одного етносу над іншим для обґрунтування права керувати тими іншими етносами; 2) з'ясовано, що в працях усіх взятих до аналізу російських філософів (Алексея Хомякова, Івана Кіреєвського, Константина Аксакова, Юрія Самаріна, Ніколая Страхова, Ніколая Данілевського, та Александра Гільфердінга) містяться ідеї вищості російського етносу порівняно з етносами Заходу та порівняно зі слов'янами. Зроблено висновок, що ідея російської національної винятковості не є випадковою для аналізованого вчення – адже суттю вчення слов'янофілів є особливість, унікальність росіян, на відміну від Заходу.

Ключові слова: російські слов'янофіли, російська філософія, соціальна філософія, національна винятковість, шовінізм.

Вступ. Національна філософія – це джерело знань про етнічну спільноту – адже людські дії детерміновані їх світоглядом. У контексті геополітичної ситуації, яка склалась на початок третього десятиліття XXI століття (в контексті російсько-української війни), особливо важливим виявилось розуміння російської філософії. Одним з головних напрямів згаданої філософії є слов'янофільство. Можна стверджувати, що цей напрям не є предметом зацікавлення лише істориків філософії – він помітно присутній в сучасному російському філософському дискурсі. Зважаючи на це, важливо проаналізувати роль згаданих ідей в російському світогляді, з'ясувати, чи не може бути цей філософський напрям одним із інструментів формування образу національної винятковості росіян.

Стан розробленості проблеми. Перш ніж аналізувати праці дослідників у сформульованому напрямку, доцільно зазначити термінологічні аспекти дослідження, зокрема, треба розрізнити два види слов'янофільства: 1) слов'янофільство як напрям суспільної

думки тих слов'янських спільнот, які перебували в статусі колонії у складі різних імперій, для прикладу: Російської, Австрійської (а потім Австро-Угорської), Османської – це напрям культурного, політичного об'єднання поневолених слов'янських спільнот з метою їх звільнення та розвитку; 2) російське слов'янофільство, яке (принаймні на етапі свого виникнення) лише за назвою пов'язане зі слов'янством, тоді як за суттю це була ідея обґрунтування цивілізаційної аґрибуції – мовляв, росіяни є особливі і ті форми розвитку, які сформувалися за її межами (для прикладу, в Європі) їй не підходять. (Іван Дзюба вбачав у мотивах слов'янофілів цілком утилітарний інтерес – вони боялися повторення європейських революцій в Російській імперії і шукали альтернативні світоглядні орієнтири [1]). Об'єктом даного дослідження буде саме російське слов'янофільство.

Насамперед треба зауважити, що слов'янофільські дискусії в російському філософському дискурсі від часу їх виникнення в кінці 30-х років XIX ст. практично постійно продовжуються по сьогоднішній день (дещо менше в кінці XIX ст. і упродовж радянського періоду). Такий висновок можна зробити, ознайомлюючись с філософською продукцією згаданого періоду. Водночас, про це пишуть також російські автори, для прикладу, С. І. Бажов у статті *Сучасне значення суперечки західників і слов'янофілів* (Вісник слов'янських культур, 2009, № 9) зауважив, що полеміка західників і слов'янофілів була актуальною в російській суспільній думці не тільки в минулому, але продовжує займати помітне місце в XXI столітті. На подібні твердження натрапляємо також у працях українських та чужоземних авторів. Зокрема, Н. Ковальчук зазначила, що слов'янська ідея після її виникнення в XIX столітті неодноразово актуалізувалась і в Російській імперії, і в Радянському Союзі, і в Російській Федерації XXI століття (переважно під час війн і політичних криз) [2]. Частина авторів конкретизують призначення слов'янської ідеї в Росії: в XIX столітті слов'янська ідея використовувалась як прикриття для російського імперського експансіонізму [3]; однією з трьох головних ідей, які лежать в основі російської агресії супроти України у війні, розпочатій в 2014 році, є ідея слов'янства [4].

У літературі, яка стосується слов'янофільства, можна виокремити різні підходи до опису аналізованого явища російської соціальної філософії. Частина дослідників зосереджуються на поданні явища слов'янофільства як винятково позитивного, свідомо чи несвідомо уникаючи тих аспектів ідей слов'янофілів, які можуть стати підставою для негативних моральних оцінок. Для прикладу, А. Д. Каплін у монографії *Світогляд слов'янофілів. Історія і майбутнє Росії* (Москва, 2008) стверджує, що слов'янофіли сформулювали в своїх працях основи російської ідеології, яка на його думку більш ніж 1000 років є духовним фундаментом Росії. Згідно з ним, слов'янофіли піддали критиці основи західного світорозуміння і виробили вище бачення світу, завдяки чому очолили духовний розвиток людства, а їхні ідеї й понині є вищим інтелектуальним досягненням людського роду. В іншій монографії (*Слов'янофіли, їх сподвижники і послідовники*, Москва, 2011) згаданий автор стверджує, що історичні події підтвердили правоту слов'янофілів у запропонованому ними шляху розвитку для Росії і світу на основі духовних цінностей російської цивілізації, парадигмою якої є православ'я. Згідно з автором, історія покликала Росію (і дала їй право) очолити просвіту всього світу, мовляв, всесвітня задача Росії полягає у звільненні людства від однобокого, хибного розвитку в напрямку, протронутому Заходом.

Водночас багато дослідників намагаються об'єктивно підійти до аналізу явища слов'янофільства. Для прикладу, Іван Дзюба продемонстрував, що слов'янофіли шукали альтернативу революційній перспективі в богообраності, месіанстві російського народу, в особливій праведності цього народу (вищій, ніж у решти людства) [1]. Іван Дзюба продемонстрував, що ідея винятковості, вищості російського народу відіграє в А. Хомякова

неординарну роль – згідно зі згаданим піонером слов'янофільства, в росіян навіть рабство краще, ніж в інших. Як зауважив Іван Дзюба, у Хомякова можна натрапити на безліч прикладів почуття національної винятковості росіян, що проявляється в ідеях російського месіанства, третируванні інших народів та відмові їм в історичному майбутті.

На деякі спостереження щодо почуття російської національної винятковості натрапляємо в публікації Анжея Валіцького [5]. Він, зокрема, відтворив погляди Н. Данілевського, в яких ідеться про особливість росіян і ширше – слов'ян. Згідно зі згаданим російським філософом, Росія повинна відвернутися від Європи, захопити Константинополь, об'єднати під собою всіх слов'ян, «звільнивши» їх таким своєрідним способом. Все це повинно стати підставою для творення людської спільноти нового культурного типу, оскільки слов'янам властива виняткова здатність розуміти інші культури, засвоювати їхні досягнення, тож слов'янський тип є найближчим до досягнення ідеалу «вселюдності».

Окремі міркування щодо ідей російської національної винятковості у слов'янофільстві містяться у працях Надії Шип [6; 7]. Зокрема, вона наводить низку прикладів, коли росіяни, витлумачуючи себе як слов'ян, приписують своєму етносу вищі властивості ніж їх мають інші слов'яни – українцям вони відмовляють не тільки в незалежності, але навіть у праві користуватися власною мовою. Авторка зауважила, що під час вирішення тих чи інших питань, всі слов'янофіли залишалися відданими месіанській ролі росіян у слов'янському світі, а визначальним критерієм, зокрема у ставленні до українців, було намагання зберегти цілісність імперії [6].

Мета та завдання дослідження. На підставі виконаного огляду можна висувати про відсутність системних досліджень щодо наявності ідей національної винятковості в працях слов'янофілів. Зважаючи на це, метою дослідження стало здобуття відповіді на питання: чи філософське вчення слов'янофілів поєднане з ідеєю російської національної винятковості? Для отримання відповіді на це питання, треба виконати такі завдання: 1) сформулювати робочу дефініцію поняття «національна винятковість» і 2) проаналізувати праці слов'янофілів на предмет наявності в них подібних ідей.

Методи дослідження. Для досягнення сформульованої мети дослідження треба виконати такі пізнавальні дії: 1) проаналізувати існуючі дефініції національної винятковості і прийняти робочу дефініцію цього поняття (операції аналізу та формулювання дефініцій); 2) проаналізувати досліджувані праці на предмет наявності в них ідей, які підпадають під прийняту дефініцію національної винятковості (операції аналізу і порівняння).

Результати дослідження. Для обґрунтування робочої дефініції поняття «національна винятковість» треба взяти до уваги, що винятковість може бути і позитивна, і негативна. Хтось може бути винятково розумним, винятково гарним, тоді як хтось інший – винятково нерозумним, винятково негарним. І в першому, і в другому випадку маємо якусь особливість. В контексті аналізованої проблеми важлива не просто особливість, а особливість, яка дає підстави для підпорядкування носієм цієї особливості тих, хто її не має. У підсумку, ми приходимо до дефініції шовінізму (обґрунтування переваги одного етносу над іншим для обґрунтування права керувати тими іншими етносами).

Розгляньмо насамперед погляди ранніх слов'янофілів у контексті аналізованої проблеми. До того, що вже було мовлено про місце ідеї національної винятковості у філософії Алексея Хомякова доцільно додати те, що він переконаний у богообраності російського народу, в тому, що цей народ має визначену місію, обумовлену його особливостями, зокрема, соціокультурним і географічним положенням, особливостями культури.

Іван Кіреєвській спрямував свій пошук особливостей росіян у сферу релігії. Порівнюючи умови та чинники формування західної цивілізації та Росії він навів такі аргументи

на користь вищости Росії: західні народи прийняли християнство через вчення Римської церкви, а Росія – через православ'я; богослів'я на Заході набуло рис розумової абстрактності, натомість в православному російському світі – внутрішньої цілісності духу; на Заході, на думку Кіреєвського, державність формується насильницьким завойовництвом, а в Росії – шляхом природного розвитку народного побуту, ґрунтованого на єдиному переконанні; на Заході – розрізненість територій, що спричиняє формування окремих держав, і, відповідно, через це їхню слабкість, а в Росії – згода всієї російської території в нероздільній духовній єдності. (Після таких можна сказати фантазій, як коментар доцільно подати рядки з творів Тараса Шевченка «Од молдаванина до фіна На всіх язиках все мовчить, Бо благоденствує!»).

На близькі до попередніх спекуляції натрапляємо в працях Костянтина Аксакова. У праці *Про внутрішній стан Росії* (1855) автор розмірковував про підстави переконань щодо вищости російського народу та його всевітнє призначення. На його думку, російський народ є запорукою зовнішньої могутності Росії, йому притаманні братство, общинний побут, єдність, непохитна віра в святість православних переконань, збереження старовини, недовіра до нового (сприймання нового крізь призму самотності).

На ідею вищости росіян натрапляємо також в працях Юрія Самаріна. Зокрема, в статті *Чого ми повинні навчитися?* він зазначив, що в Росії, яка історично призначена до вищости, з-поміж європейських держав нема (у зв'язку з відсутністю тождесних інтересів) друзів.

Перш ніж продовжити огляд праць пізніших прибічників антизахідного напрямку розвитку Росії доцільно відзначити, що можна натрапити на два підходи в типологуванні слов'янофілів. Частина дослідників вважає, що слов'янофілів треба поділити на ранніх та пізніх, і пізні – це родичі тих ранніх слов'янофілів (частина яких померла досить рано), які (ці родичі) видавали праці ранніх слов'янофілів і продовжували їх справу. Інша частина дослідників вважає, що до пізніх слов'янофілів доцільно віднести і почвенників А. Грігор'єва, Н. Страхова, Н. Данілевського, К. Леонтьєва, Ф. Достоевського і його брата М. Достоевського. До них відносять також Ф. Тютчева, А. Гільфердінга та інших. Будемо дотримуватися другого підходу, оскільки вони, як і ранні слов'янофіли, були антизахідниками. Розгляньмо їхні погляди в контексті аналізованої проблеми.

Міркуючи про неподібність культур західних європейських народів з російською культурою, протиставляючи культуру Заходу (на прикладі Польщі) російській, Ніколай Страхов зазначив у праці *Фатальне питання*, що польська цивілізація ґрунтується на запозиченнях. На його думку, Польща не змогла сформувати єдиної культури з елементами народного життя, вона оцивілізувала тільки вищий клас суспільства. Європейська цивілізація, яка вибудовується на європейському ґрунті, є сприятливою для європейських народів, але поляки є слов'янською нацією, тому європейський ґрунт був їм чужим, отже, Страхов звинуватив поляків в безпочвенності: польська культура (вражена внутрішнім безсиллям, безпочвенністю) не може переважати над російською культурою (яка ґрунтується на народному дусі, корінних силах народу, самотніх первинах та міцній державній організації). Автор виснував (погоджуючись з Данілевським), що Росія приналежна до особливого культурно-історичного типу, до якого європейський шлях розвитку не застосовний, він збіднює самотність Росії, послаблює її; та закликає повернутися до почвенічства, позбутися «зовнішнього», загальноєвропейського, того, що не має духовних основ в російській культурі, таким чином формуючи міцну російську цивілізацію, в тому числі і на найкращих досягненнях європейського просвітництва.

Страхов проаналізував ідею духовної самотності Росії як запоруки її вищости та місійності стосовно інших народів у праці *Боротьба з Заходом в нашій літературі*, де зазначив, що історія, національні ідеали Росії відрізняються від західної культури, яка своїм впливом може знищити російську національну ідентичність, позбавити росіян вищости над іншими народами та перетворити на клона західної культури (автор навіть як приклад, західництво Герцена, яке привело його до повної зневіри в цінностях західної цивілізації та абсолютного нігілізму). Автор переконаний, що передумовою сили та суверенітету російського народу є збереження його національної самотності (історії, мови, культури), яка є чинником успіху, сили, вищости Росії (яка через свою вищість є відповідальною перед світом).

Ніколай Данілевській в праці *Росія і Європа* заперечував можливість існування загальнолюдської цивілізації та виокремив два культурно історичні типи – німецько-романський і слов'янський, зауваживши, що основи цивілізації одного типу не співпадають з іншим (головною особливістю слов'янського типу (автор має на увазі російський народ) є миролюбність, природна гуманність, безкорисна політика, а німецько-романського – насилля, нетерпимість. Таке твердження автора суперечить історичним фактам щодо завойовницьких, насильницьких, кривавих війн Росії). Автор вказав на ворожість та агресивність західної цивілізації (начебто від Росії, за умови прийняття її до Європейського союзу, вимагатимуть зречення своїх прав, інтересів, священних обов'язків; вона (Росія) повинна підпорядкуватись Європі); але Росія занадто могутня і велика нація, здорова, гідна і цілеспрямована, щоб стати лише одним із рівноцінних членів Європейського союзу; її призначення – стати духовним наставником для всіх слов'янських народів, адже, на думку автора, тільки Росія здатна зберегти культурну та цивілізаційну спадщину слов'янства, захистити слов'янську цивілізацію від загальноєвропейського розчинення, від католицького гніту. Отже, головною ідеєю Данілевського є переконання в особливому призначенні Росії, яке полягає очоленні світового процесу розвитку, автор покладає на Росію місію центрального руху, який скерує світ до правди, рівності та справедливості. Росія повинна стати захисницею всіх слов'янських народів, адже тільки вона здатна зрозуміти реальні потреби людства. На думку автора, Росія має природну вищість над іншими слов'янськими народами, має стати головним патріархом слов'янства. Данілевській був прихильником ідеї, що Росія є «вищою цивілізацією» у порівнянні з іншими слов'янськими народами. Він вважав, що Росія має великий потенціал для лідерства завдяки своїй унікальності щодо культури (поєднує в собі різні культури, національності та релігії), історії, географічного положення (один із чинників геополітичної ролі Росії в світовій політиці та економіці), численних ресурсів, могутньої армії (міф щодо непереможності російської армії спростовано українськими війнами).

З огляду на це, Данілевській наполягав на утворенні Всеслов'янського союзу (шляхом об'єднання слов'янських народів навколо Росії) як гаранта рівноваги у світі (суть російської ідеї – це боротьба за всеслов'янський принцип і зміцнення внутрішньослов'янської спільноти). На його думку, Росія, яка засуджує війну і прагне до міжнародної згоди, є надійною запорукою миру і спокою в слов'янському світі. Покликанням Росії є розширення своїх кордонів (звичайно ж, не задля захоплення територій та ресурсів), а для протистояння західній агресії потужністю слов'янського світу. – Ці ідеї автора якнайкраще продемонстровані в сучасній політиці Росії та Білорусі по відношенню до України.

Данілевській переконаний, що майбутнє – за слов'янською (російською) цивілізацією (вона, мовляв, не агресивна, на відміну від західної; у ній суспільне переважає над індивідуальним, оскільки психологія слов'ян сформувалась під впливом православ'я) задля

збереження людства від занепаду. Отже, на думку Данілевського, у перспективі або Росія об'єднає навколо себе слов'янські народи, або – перетвориться на етнографічний матеріал для інших цивілізацій.

Тому єдиним виходом для Росії є виконати своє призначення, місію, визначену етнографічними та історичними умовами – стати противагою до Європи, бути місцем об'єднання слов'янських народів в одній культурній сфері, яка послуговуватиметься однією мовою (російською), адже російська мова має глибокий культурний потенціал, здатна передавати глибинні душевні риси слов'янських народів, може виражати філософські та релігійні ідеї, передає найглибші емоції та думки, є інструментом вираження духовності та ідентичності нації, є засобом взаємного розуміння між різними народами. Окрім цього, Данілевській переконаний, що призначенням Росії є також зберегти у світі мир і спокій (як бачимо, Росія не виправдала сподівання автора, розв'язавши у світі в XXI столітті третю світову війну на теренах України). Автор зазначив, що для здійснення такого призначення, Росії потрібно об'єднувати навколо себе народи, які можуть бути всупереч своїй волі, ворогами Росії. Данілевській, проголошуючи збереження слов'янськими народами своєї культурної самобутності та ідентичності, закликає до єдності слов'янських народів під проводом Росії, що суперечить принципам самовизначення національностей. Але автор стверджує, що Росії пощастило, бо вона, підсилюючи себе, не підкорюватиме, не поневолюватиме сусідні народи, а буде визволяти їх (чим і зайнялась Росія, починаючи з 2014 року, в Україні і посилила «визволення» з 24 лютого 2022 року, розпочавши широкомасштабне вторгнення на територію суверенної України). Данілевській називає це дивовижним співпадінням моральних прагнень («визволення» суверенних сусідів) з політичною вигодою Росії, це – не випадок, а результат керівництва благого вищого розуму, тобто згідно з законом Божим, служіння Росії полягає в захисті слов'янського світу.

Місією Росії є збереження національної самобутності (її місією є велич і досконалість православної віри і культури), щоб стати об'єктом наслідування для інших народів, менших братів-слов'ян, за яких Росія відповідальна (вона не може дозволити чинення впливу західної цивілізації на слов'янські народи). Причому автор констатує, що виконання такого призначення Росії супроводжується (історично) кров'ю і сльозами, але це виправдано, заради вищої мети! Росія ж ніколи не спорудить державну споруду (слов'янство) на кістках зневаженого народу (можемо вивірити такі принципи Росії в сьогоденні, наприклад, знищеного, замордованого Маріуполя та інших, стертих з лиця Землі міст України в ході російсько-української війни). Росія, на думку Данілевського, яка не виконає такого свого призначення, не здійснить насильницьку асиміляцію народів, втратить сенс свого буття, свою ідею, перетвориться в історичний мотлох.

На ідеї національної винятковості натрапляємо також у працях Александра Гільфердінга, автора збірки *Росія і слов'янство*, де, вказуючи на спільність культури, історії та інтересів слов'янських народів, він висловив сподівання щодо об'єднання народів (грунтованого на принципах взаємної підтримки та співпраці на рівних засадах) задля вивіщення статусу слов'янських народів у світі. І саме Росія, як опора слов'янської ідеї, (через те, що поєднує в собі найбільшу кількість людей з-посеред інших слов'янських народів, повинна мати особливу місію. Росії, на відміну від інших слов'янських народів, вдалось зберегти чистоту національного складу, тому вона претендує на очолювання слов'янського об'єднання; вона має найбільший національний, історичний, культурний досвід, охоплює найбільшу територію, є найбагатшою та найважливішою країною на земній кулі, автор її називає майбутнім світовим океаном) здатна, за переконанням автора, виконати своє призначення щодо захисту інтересів народів (менших братів-слов'ян), підтримання їхньої

національної свободи. (З досвіду сучасних подій російсько-української війни, Росія, прагнучи стати сильною імперією, насаджує свою культуру та мову, примушує викрадених українських дітей, полонених українських військових співати багаторазово гімн Росії, опанувати російські культурні традиції, розмовляти російською мовою). Але автор зазначив, що слов'янські народи (попри збереження своєї незалежності в об'єднанні слов'янських народів) повинні готуватись до певних поступок своїми територіями заради миру. На думку Гільфердінга, об'єднання слов'янських народів слугуватиме збереженню їх культурної спадщини, створенню спільної цивілізаційної спадщини, зміцненню політичної та економічної позиції в світі та, найголовніше, як наслідок, потужному протистоянню західним державам. Автор у ролі головної сили слов'янства, національного та релігійного гегемона бачить Росію, яку, на його думку, сама історія визначила за проводиря слов'янського світу, охоронця його інтересів; Росія призначена історією до розбудови російського світового порядку шляхом русифікації об'єднаних народів (русифікована Росія, за задумом автора, має стати непереможною). Росія повинна розширити свої кордони, поглинаючи сусідські території, вийшовши за свої державні кордони; вона покликана історією виконати роль військово-політичного центру (автор виправдовує такі дії Росії включно силою зброї, проти згоди, задля формування впливу на територію слов'янського світу). Гільфердінг переконаний, що таке насильницьке об'єднання є запорукою свободи, національного самозбереження та матеріального благополуччя поглинених (окупованих, захоплених) народів, що абсолютно суперечить результатам російсько-української війни, яка, за переконанням Росії, є визвольною, російські окупаційні війська начебто визволяють український народ (а насправді, викрадають наших дітей, руйнують наші домівки, винищують всіх і все, що є українським!). Відтак автор виправдовує поширення російської національної ідеї («руського міра», його вищої духовності, який покликаний зміцнювати світогляд російської нації, даючи їй енергію для завойовницьких дій, вбивств, безчинств, щоб при цьому почувати себе правими, «на боці світла») аж до світового лідерства задля формування могутнього блоку, який би став фактором світової політики, духовним центром європейської цивілізації, який навчав би світ відповідальності, духовного піднесення, доводив би світове населення до усвідомлення суті буття (бо володіючи всім цим можна впливати на долю людства) – в усьому цьому призначення Росії, тільки вона може, на відміну від інших націй, забезпечити щастя та процвітання слов'янським народам (принісши, насправді, в Україну смерть, біль, горе, руйнування). В іншому випадку, на думку Гільфердінга, Росію поглине Захід, вона зникне, розпадеться, втратить свої великі можливості.

Висновки. Унаслідок виконаного аналізу можна висувати, що ідеї російської національної винятковості містяться у працях всіх вибраних для аналізу слов'янофілів. Можна стверджувати, що ідея російської національної винятковості не є випадковою для аналізованого вчення – адже суттю вчення слов'янофілів є особливість, унікальність росіян, на відміну від Заходу.

Список використаної літератури

1. Дзюба І. Шевченко і Хомяков. *З криниці літ*: У 3 т. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. Том II. С. 48–255.
2. Ковальчук Н. Ідеї російського панславізму в сучасному офіційному дискурсі і пропаганді. *Проблеми слов'янознавства*. Вип 65. Львів, 2017. С. 193–200.
3. Rojek P. Imperialism and nationalism. The nature of Russian aggression in Ukraine. *Studies in East European Thought*. Vol. 74. 2022. P. 447–461.
4. Eltchaninoff M. *Inside the Mind of Vladimir Putin*. C. Hurst & Co. Publishers Ltd. 2017. 195 p.

5. Валіцький А. В полоні консервативної утопії: структура і видозміни російського слов'янофільства. Київ : Основи, 1998. 710 с.
6. Шип Н. А. Інтерпретація слов'янофілами польського й українського питань в Російській імперії (друга половина XIX ст.). *Рукописна та книжкова спадщина України*. Вип 23. Київ, 2019. С. 197–215.
7. Шип Н. А. Слов'янофільство – духовний феномен XIX століття: погляд з Києва : монографія. Київ : НБУВ, 2021. 344 с.

THE IDEA OF NATIONAL EXCLUSION IN THE RUSSIAN SLAVOPHILISM

Ułana Khamar

*Ivan Franko National University of Lviv,
Faculty of Philosophy, Department of the History of Philosophy
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

The relevance of the problem is due to the fact that understanding the worldview of a person or an ethnic community (in developed cultures, the basis of the worldview is consciously developed philosophical teachings) is the basis for predicting the actions of this person (or community). If a worldview contains ideas of exclusivity of the bearer of this worldview, then this determines a great risk of expansive behavior of such a subject. Since, in addition to the above, one of the global challenges of the first third of the 21st century was the Russian-Ukrainian war, the purpose of the study is to get an answer to the question: is the philosophical teaching of the Slavophiles associated with the idea of Russian national exceptionalism? In order to get an answer to this question, it is necessary to solve the following tasks: 1) formulate a working definition of the concept of “national exceptionalism” and 2) analyze the works of the Slavophiles for the presence of such ideas in them. The choice of research methods is determined by the type of knowledge that is sought to be obtained. To achieve the formulated goal of the study, the following cognitive actions were performed: 1) the existing definitions of national exclusivity were analyzed and a working definition of this concept was adopted (the operations of analysis and formulation of definitions were performed); 2) the studied works were analyzed for the presence of ideas that fall under the accepted definition of national exclusivity (analysis and comparison operations were performed). As a result of the study, the following main results were obtained: 1) as a working definition of national exclusivity, the rationale for the advantage of one ethnic group over others was adopted to justify the right to manage these other ethnic groups; 2) it was found that the works of all the Russian philosophers taken for analysis (Alexey Khomyakov, Ivan Kireevsky, Konstantin Aksakov, Yuri Samarin, Nikolai Strakhov, Nikolai Danilevsky and Alexander Hilferding) contains ideas of the superiority of the Russian ethnos in comparison with the ethnos of the West and in comparison with the Slavs. It is concluded that the idea of Russian national exclusivity is not accidental for the analyzed doctrine – after all, the essence of the Slavophil doctrine is the peculiarity, the uniqueness of Russians, in contrast to the West.

Key words: Russian Slavophiles, Russian philosophy, social philosophy, national exclusivity, chauvinism.